

דף שבועי

בס"ד

פרשת מטות, תשפ"ב, מספר 1479

בלעם ואחיתופל עמיצור ברק

במדרש "תנחומא" על פרשתנו כתוב:

שני חכמים עמדו בעולם, אחד מישראל ואחד מאומות העולם. **בלעם** מאומות העולם ו**אחיתופל** מישראל, ושניהם אבדו מהעולם הזה ומהעולם הבא; שני גיבורים עמדו בעולם, אחד מישראל וגלית מאומות העולם, ושניהם אבדו מן העולם; שני עשירים עמדו בעולם, קרח מישראל והמן מאומות העולם, ושניהם אבדו מן העולם; ...שלא היתה מתנתן מן השמים, וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים הרבה, והיה להם מקנה גדול, וחבבו את המקנה, וישבו להם חוצה לארץ-ישראל. לפיכך גלו תחילה מן השבטים, שנאמר "וַיִּגְלֹם לְרֵאשֹׁנֵי וְלַגְדִּי" (דבה"א ה:כו). מי גרם להם? שהפרישו עצמן מן אחיהם בשביל מקניהם, (שכתוב): "וּמִקְנֵה רַב הָיָה לְבְנֵי רְאוּבֵן וְלְבְנֵי גָד" (במ' לב:א).

שני החכמים, שני הגיבורים ושני העשירים נימנו כנגד נבואת ירמיהו ומאמר בן-זומא, ולפי אותו הסדר: חכם, גיבור ועשיר. בירמיהו (ט:כב) נאמר: **כֹּה אָמַר ה' אֵל יִתְהַלֵּל חָכֵם בְּחֻמָּתוֹ וְאֵל יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בְּגִבּוֹרָתוֹ אֵל יִתְהַלֵּל עֲשִׂיר בְּעֲשָׂרוֹ. וּבֵאֲבוֹת (ד, א) נאמר: "בן זומא אומר איזהו **חכם** הלומד מכל אדם... איזהו **גיבור** הכובש את יצרו... איזהו **עשיר** השמח בחלקו". הנימוק "**שהפרישו עצמן מן אחיהם**" נאמר כנגד מאמר חז"ל באבות (ב, ד): "הלל אומר אל תפרוש מן הצבור".**

המדרש שבו פתחנו מרחיב את אובדנם של בלעם ואחיתופל, לעומת שני הגיבורים ושני העשירים, תוך הדגשה שהם, **החכמים**, "אבדו מהעולם הזה וגם מהעולם הבא".

מעניין לגלות שהקשר של אחיתופל לבלעם מצוי בסמוי בפרשתנו עוד לפני ההקשר המדרשי לסיפור נחלת השבטים גד וראובן.

החלק הראשון והקצר בפרשתנו עוסק בנדרים והפרתם, החלק השני והארוך מתאר את מלחמת ישראל במדיין על היבטיה השונים, והחלק האחרון מתייחס לבקשת בני ראובן ובני גד להתנחל בעבר-הירדן המזרחי. המדרש שבו פתחנו עוסק בחלק האחרון של הפרשה. שני המסרים של המדרש הם כמצוין לעיל:

- "ושניהם אבדו מן העולם, שלא היתה מתנתן מן השמים", כי שלשת הזוגות השתמשו במתנות **בדיעבד** לרעה במקום לטובה, ולכן קובע המדרש "שלא היתה מתנתן מן השמים" (לפי הרב יששכר שלמה טייכטאל ה"ד בספרו: "משנה שכיר" פר' מטות ד"ה "ומקנה רב").

- המסר השני מתייחס לבני גד וראובן – "שהפרישו עצמן מן אחיהם בשביל מקניהם".

הקשר הסמוי בין בלעם לאחיתופל מצוי בחלק המרכזי של פרשתנו; המלחמה במדיין. בלעם מופיע בו פעמיים:

- "וְאֵת מַלְכֵי מִדְיָן הֲרִגוּ... וְאֵת בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר הַרְגוּ בְּחֶרֶב" (במ' לא:ח).

- "וַיִּקְצַץ מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחֵיל... וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחַיִּיתֶם כָּל נַקְבָּה. הֵן הִנֵּה הָיוּ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר בְּלַעַם לְמַסָּר מֵעַל בַּה'... וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה בְּעֵדַת ה' (שם: יד-טז).

בפסוקים אלה יש מידע חדש המופיע רק בפרשתנו; "דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר" (ירושלמי ראש-השנה פ"ג ה"ה). באירוע המתואר בפרשת בלק אין מסופר על עצירתו של בלעם במדיין, בדרכו מארץ מואב. שם כתוב רק: "וַיִּקַּם בְּלַעַם וַיֵּלֶךְ וַיָּשֶׁב לְמִקְמוֹ" (במ' כד:כה). כנראה לארם, כפי שאמר: "וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר מִן אֲרָם יִנְחֲנֵי בְלַק" (שם כג:ז). גם לא צוין שם שהפיתוי של בני ישראל ע"י בנות מואב ומדיין נעשה בעצת בלעם. שם כתוב רק: "וַיִּחַל הָעָם לְזָנוֹת אֵל בְּנוֹת מוֹאָב" (שם כה:א), בלי לציין שהייתה זו עצת בלעם.

יועצים מלכותיים

כאן נכנס אחיתופל לתמונה: גם הוא וגם בלעם – שזכה, ככתוב בפרשת בלק, לגילויי שכינה רבים – היו "יועצי-על", ידועים זה מכבר. בזכות ניסיונם ומעמדם זה, נעשו שניהם ליועצים מלכותיים, ובמקרים הנדונים כאן – הם יעצו למלכים רשעים, בלק מלך מואב והטוען לכתר ישראל אבשלום בן דוד.

התיאור של שניהם דומה בעיקרו:

- "וַיִּשְׁלַח מְלָאכִים אֶל בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר... אוֹלֵי אוֹכַל נֶפֶשׁ בּוֹ וַאֲגַרְשֻׁנוּ מִן הָאָרֶץ כִּי יַדְעֵתִי אֵת אֲשֶׁר תַּבְרִךְ מִבְּרַךְ וְאֲשֶׁר תֵּאָר וַיֹּאֲר" (במ' כב:ה-ו).

* עמיצור ברק הוא פרופ' אמריטוס להנדסה, אוניברסיטת אריאל.

אֶת הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ. וְאֶשְׁיְבָה כָּל הָעַם אֵלַיךְ כְּשׁוֹב הַכֹּל הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶתָּה מְבַקֵּשׁ כָּל הָעַם יִהְיֶה שְׁלוֹם. וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינַי אֲבִשְׁלֹם וּבְעֵינַי כָּל זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל.

עצה יעילה זו, שכללה את גורם הזמן וההפתעה במלחמה, לא התקבלה ע"י אבשלום, בגלל העצה החלופית שהציע חושי הארכי שנשלח למחנה אבשלום ע"י דוד, כדי לשמש בו ג'יס חמישי. והסוף ידוע; אבשלום נהרג בקרב והמרד הסתיים בכישלון.

מספר הלוחמים

פרט מעניין הקושר את מלחמת מדיין למלחמת אבשלום בדוד הוא מספר החיילים מישראל. במלחמת מדיין השתתפו 12,000 לוחמים; אלף לוחמים נציגים מכל שבט, דבר יוצא דופן במלחמות בכלל ובישראל בפרט. והנה, גם בתוכנית היעילה שהעלה אחיתופל היו אמורים לחום "שָׁנִים עֶשֶׂר אֶלֶף אִישׁ".

שני האירועים מסתיימים במגפות בעם ובמות היועצים:

- בפרשתנו: "וַיִּקְצַף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחֵיל... וַיֹּאמֶר... הַחַיִּיתִם כָּל נִקְבָּה. הֵן הִנֵּה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר בְּלַעַם לְמַסָּר מֵעַל בְּה'... וְתָהִי הַמִּגְפָּה בְּעֵדַת ה'" (במ' לא: יד-טז). בתיאור האירוע בפרשת בלק כתוב: "וַתַּעֲצֹר הַמִּגְפָּה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְהִי הַמֵּתִים בַּמִּגְפָּה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף (במ' כה: ח-ט).
- במרד אבשלום: "וַיִּנְגְּפוּ שָׁם עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי עֲבָדֵי דָוִד וְתָהִי שָׁם הַמִּגְפָּה גְדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים אֶלֶף (שמ"ב יח: ז).

מות היועצים

מייד לאחר מתן העצות האחרונות ע"י בלעם ואחיתופל, באו חייהם לקיצם. כבר הזכרנו לעיל את מות בלעם בחרב בני ישראל במלחמת מדיין, ככתוב בפרשתנו. עצתו גרמה ישירות למותו.

עצת אחיתופל גרמה בעקיפין למותו, כיוון שלא התקבלה: "וְאֶחֱיֹתָפֵל רָאָה כִּי לֹא נִעְשְׂתָה עֲצָתוֹ... וַיִּקֶּם וַיִּלָּךְ אֶל בֵּיתוֹ אֶל עִירוֹ וַיִּצַּו אֶל בֵּיתוֹ וַיַּחְנֹק וַיָּמָת" (שמ"ב יז: כג). "כֵּן יֵאבְדוּ כָּל אוֹיְבֵיךָ ה'" (שו' ה: לא). מכאן נשוב ללקח העיקרי של המדרש שבפתיחת המאמר הזה:

שימוש לרעה במתנות הא-ל צופן בחובו סכנת חיים, במיוחד אם הוא נעשה במתנת החכמה. אז עלולים לאבד גם את העולם הבא. המתנות הן ברכה רק כאשר משתמשים בהן לטובה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2> כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#) יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

• "ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאֵל אִישׁ בְּדָבָר הָאֵל-לֵהִימָּן כֵּן כָּל עֲצַת אֶחֱיֹתָפֵל גַּם לְדָוִד גַּם לְאַבְשָׁלֹם" (שמ"ב טז: כג).

העצות שהתקבלו: עצת בלעם האחרונה ועצת אחיתופל הראשונה. את עצת הזימה, העצה האחרונה של בלעם, כבר הזכרנו לעיל. וכאמור, היא אומצה גם ע"י בלק וגם ע"י מלכי מדיין שנגררו אחרי מואב.

גם אחיתופל יעץ עצת זימה לאבשלום המורד באביו, בדוד המלך, וגם הוא הצליח בכך שעצתו התקבלה: "וַיֹּאמֶר אֲבִשְׁלֹם אֶל אֶחֱיֹתָפֵל הֲבִי לְכֶם עֲצָה מֵה נַעֲשֶׂה. וַיֹּאמֶר אֶחֱיֹתָפֵל אֶל אֲבִשְׁלֹם בּוֹא אֶל פְּלִגְשִׁי אַבְיָד אֲשֶׁר הֵנִיחַ לְשֹׁמֵר הַבַּיִת וְשָׁמַע כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי נִבְאֲשַׁת אֶת אַבְיָד וַחֲזָקוּ יָדָי כָּל אֲשֶׁר אֶתָּד" (שמ"ב טז: כ-כא).

הגשמת העצות – מיידית ופומבית

כאמור, שתי העצות יושמו מיידית: עצת בלעם – "וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיִּקְרַב אֶל אֶחָיו אֶת הַמְדִּינִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִמָּה בְּכִים פָּתַח אֶהָל מוֹעֵד" (במ' כה: ו). ועצת אחיתופל – "וַיִּטּוּ לְאַבְשָׁלֹם הָאֵהָל עַל הַגֵּג וַיָּבֵא אֲבִשְׁלֹם אֶל פְּלִגְשִׁי אַבְיָד לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" (שמ"ב טז: כב).

מה שמאפיין את הביצוע הוא אפקט הפומביות. יחסי אישות, חוקיים ולא חוקיים, מתבצעים כמעט תמיד בצניעות, ולא "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" כמודגש בשני האירועים. יש לזכור שנתן הנביא אמר לדוד כי זה מה שיקרה לו בשל חטאו בפרשת אוריה החתי ובת-שבע: "כֹּה אָמַר ה' הִנְנִי מְקִים עֲלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ וְלִקְחָתִי אֶת נְשִׁיךָ לְעֵינֶיךָ וְנָתַתִּי לְרַעִיד וְשָׁכַב עִם נְשִׁיךָ לְעֵינֵי הַשָּׁמַשׁ הַזֹּאת. כִּי אֶתָּה עֹשֶׂית בְּסֶתֶר וְאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה נֶגְדׁ כָּל יִשְׂרָאֵל וְנֶגְדׁ הַשָּׁמַשׁ" (שמ"ב יב: יא-יב).

העצות שנדחו: עצת בלעם הראשונה ועצת אחיתופל השנייה.

עצתו הראשונה של בלעם, לאחר שנכשל בתוכנית הקללות, הייתה: "וְעַתָּה... לְכֵה אֶיַעֲצָךְ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעַם הַזֶּה לְעַמְךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים... אֲרָאֲנוּ וְלֹא עָתָה אֲשׁוּרְנוּ וְלֹא קְרוֹב דָּרֶךְ כּוֹכַב מֵיַעֲקֹב וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֵץ פְּאֵתֵי מוֹאָב" (במ' כד: יד-יז). משמעות העצה: כדאי לבני מואב להתכונן, נפשית ולוגיסטית, כדי לְמַעַר נזקים עקב המפלה העתידית בידי ישראל. לכן – אל תריבו עם ישראל. לא ברור אם עצה זו אכן התקבלה ע"י בלק. בפועל היא נדחתה כבר בתחילת ימי השופטים ע"י עגלון מלך מואב ששיעבד את ישראל במשך 18 שנה, ואז התנקש בחייו אהוד בן גרא משיבט בנימין, ושחרר את ישראל. בעקבות כך התרחש מצב חד-פעמי שלא היה עד ימינו בכל קורות עם ישראל: 80 שנה זכה עם ישראל לשלווה, כשהוא מאוחד ושוכן בארצו: "וַתִּפְּנֹעַ מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת יָד יִשְׂרָאֵל וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה!!" (שו' ג: ל).

עצתו האחרונה של אחיתופל הייתה בהמשך ישיר ומייד לעצתו הראשונה, שנועדה לְקַבֵּעַ את הסכסוך בין אבשלום לדוד אביו. אחיתופל הציג לאבשלום תוכנית צבאית:

וַיֹּאמֶר אֶחֱיֹתָפֵל אֶל אֲבִשְׁלֹם אֲבַחֲרָה נָא שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֶלֶף אִישׁ וְאֶקְוֶמָה וְאֶרְדָּפָה אַחֲרֵי דָוִד הַלְּיָלָה. וְאָבּוֹא עֲלָיו וְהוּא יִגַּע וְרָפָה יָדָיִם וְהַחֲרַדְתִּי אֹתוֹ וְנָס כָּל הָעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְהִפְתִּי